

Ը Ն Տ Ա Ն Ի Ք

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

Ա. ՏԱՐԻ

15 ԱՊՐԻԼ 1884

ԹԻԻ 15

ԲԱՐՈ ՄԱՅՐԵՐ

Ժ.Բ.

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Անշուշտ խնդրէն շեղած չլիտի հա-
մարունք, երբ սոյն ամենակարեւոր
մասին նկատմամբ մեր յօդուածոց սոյն
շարքին մէջ խօսինք փոքր ի շատէ. վա-
սըն զի սրու համար պիտի պատրաս-
տենք ԲԱՐՈ ՄԱՅՐԵՐ, երբ ամուսնութեանց
թիւը զգալի կերպով նուազի, սրու
համար տանք մեր ազգիկանց այնչափ ու-
սումներ, և գիտութիւններ այնչափ, երբ
նոցա զգացումները նորացնելով հան-
գերն՝ հեծեծազին թշուառներ ըլլալու
վարիք. նոքա՝ որք բնութեան անհա-
կառակելի պայմանաց ենթարկելու կոչ-
ուած են, և ոչ միայն բնութիւնը այլ և
Աւետարանն իսկ չը հրամայեր միթէ իւր
պարկեշտութեամբ զողացող կուսին՝
ընտրել ամուսին: Արդ ս'ըջափ յետա-
դիմութիւն, կամ ս'ըջափ կործանում կը

տեսնենք այն տանց մէջ՝ որ հիմենեան
ճրագը չլուսաւորեր և չկցորդեր զոյգ մը
մատաղ ամուսնաց ապագային: Ամուրի-
ութեան ընթացակից է զեղիւթիւնը,
ամուսնութեան ընթացակից է անտեսա-
գիտութիւնը, ամուրիութեան անբաժան
ընկերն են ֆիզիկական բազում ան-
հանգստութիւններ, որոց դժնդակ աղ-
ղեցաւ թիւնները վիճակադիրք կը ցույց-
նեն մեզ, ամուսնութեան առաջնորդն
են ողջ պահիկ կանաններ. ոչ ոք բնու-
թեան դրած կանոնաց կրնայ հակառա-
կիլ, առանց պատժուելու ի նմանէ: Ա-
նոնք որ մեծանուն Ա. Տըպէի «ամուս-
նական տուղչաբանութիւն» անուն պատ-
ուական գործը կարգացած են, (որոց
հայերէն թարգմանութիւնը կրկին տը-
պագրութեան (*) արժանացած է) չլիտի
անդիտանան այն առաւելութիւնները,
ոյց պատճառն է ամուսնութիւնը, չլիտի
մերժեն բնութեան տնօրինութիւնները,

(*) Գաղիտիկան բնագիրը 136 անգամ
տպագրեալ է, ընթերցողաց ուշադրութիւնը
կը հրաւիրեմ այս գրքին վրայ:

չպիտի հետոնն աստուածային պատգամներուն . . . :

Մենք չենք վախժարիլ ամէն ինչ ազեղ անանել, սակայն երբէք չպիտի կրնանք լուել ամուրիութենէ յառաջ եկած պժգալի հետեւանոց մասին, որոց կ'ենթարկուի հայ երիտասարդութիւնը, այն հասակին մէջ՝ երբ մարդ կ'զգայ զինքն կիսազօրծ արարած մը, յայնժամ իւր լրացուցիչն վնասուելու ժամն կը հնչէ, և այդ հնչմամբ եւս կը յայտնուի խորախորհուրդ ապագայն, իւր բխրապատիկ ակնկալութիւններով, սակայն ոյժով այդ ապագայն ցնարք մը կը համարուի, և իւր ակնկալութիւններն՝ պատրանքներ իսկապէս :

Ոմանք պիտի առարկեն թէ ազգատութիւնն է որ կ'արգելու հայ օրիւրդն ու հայ երիտասարդն՝ պահ մը միմեանց սրտակցութիւն ուխտել, ժողով՝ միմեանց երանութեան զգացմամբ, քահանայի օրհնութիւններ և եռանդավառ սրտերու մաղթանքն յարակցել երջանիկ ամուլիցն ի տես. սակայն առարկողք կ'անխաւին երբ խոչընդոտ նկատեն ազգատութիւնը, նոքա տնչուշտ չգիտեն սրտակցութեան բուռն ազգեցութիւնը, որոյ առջեւ տեղի կուտայ ազգատութիւնը. թող սէրն կցորդէ զայդ մը սիրելիներ, թող խաղապատին երկու սրբուտեր, յայնժամ ամենէն հուժկու ձեռներ չպիտի կրնան բաժնել զանանք. թող ամուսինք Ոգիսեւոյ սէրն ունենան՝ որ յիմար ձեւացաւ՝ իւր կնոջմէն չբաժնուելու համար, թող կանայք Սրտեմիտիա բլլան, որ իւր էկեազրաւ ամուսնոյն վրայ այնպիտի շիրիմ մը կանգնեց, որ աշխարհի եօթն հրաշալիքներէն մին եղաւ :

Ենթադրենք պահ մը թէ՝ ազգա-

տութիւնը կրնայ ազէտներ պատճառել ամուսնութեան մէջ, սակայն ո՞չ ազգաքէն իւր՝ ամուրիութեամբ ելծէ մէկը երջանիկ է, սակայն ազգին համար վնաս մ'է զի ընտիր զաւակներ կընծայեր առնա, այդ վնասն հետզհետէ կ'ընդարձակի, երբ հետզհետէ բազմագոյացի իւր նմանեաց թիւն (ինչպէս որ ալ կը լինի այժմ)՝ մեր հայրերն խիստ խոհական վարուեցան ամուսնութեան վերաբերութեամբ, իրենց համար նշանակեալ ժամանակին մէջ ամուսնական լծոյ ներքեւ մտան, մենք ս'ըջափ ետ մնացած ենք մեր հայրերէն :

Փաղաքային և քրիստոնէական օրէնքներ պարտք կը դնեն մեր վրայ, մեր պարկեշտութեան վրայ լուել իրենց արամադրութեանց. ճշմարտ քաղաքացիներ ընտանեաց հայրերն են, թող ներեն մեզ երիտասարդներն, իբրեւս ենք թէ ամուսնացեալք միայն քաղաքակրթութեան բարեկամներ պիտի նշկատենք յառաջդիմութեան հետեւողներ, թող ներէ հայ ազգն՝ երբ արտայայտենք թէ հայ երիտասարդութեան այս կործանարար ընթացքին կը հետեւի բարոյական անկումն, վասն զի, ինչպէս կը յայտնէ վիճակագրութիւնը, այժմ Կ. Պօլսոյ մէջ 12000 էն աւելի զէշ կանայք (*) կը դանուին, թիւ մը՝ որ մէր դժբախտ կացութեան մասին, ամուսնութեանց նշուողման մասին կը նպատէ. 12000 (':.'): , անշուշտ հայ աարք՝ որ Պօլսոյ բնակչաց մէջ մեծամասնութիւնն էրէն մին է, բաւական քաջալերած է իւր կողմէն՝ այս թուոյն այսքան բարձրաց-

(*) Գոհ եմք որ բարեխնամ կառավարութիւնը այս մասին հարկ եղած միջոցները ձեռք առած է, ի բարձունքն ընդհանուր ապականութեան :

ման համար թէ՛ հարուստ և թէ՛ աղքատ իրենց լուսնայն կը յատկացուցնեն այն պիղաղի հեռուներն և Հայ օրիորդներ որք չեն ուզեր ըլլալ անպատուեալ Լուկրեթիաներ, կ'սպասեն և կ'սպասեն մեծ յասով իրենց ապագային... Առաւած իմ, ինչ գառն հեծեծանքներ պիտի սլանան հիւժեւը օրիորդէն՝ որ իր պարկեշտութիւնը դիւրապէս չիւճաւոր և կ'իմպատի միտլ այն անկեալ վիճակին մէջ՝ որ սակայն զինք դէպի առաւելնութիւն կ'առաջնորդէ :

Օ՛ն դուք, Հայ օրիորդու խոտ եղբայրներ, որ թողած Ձեր բնագաւառն, հոսի Պօլիս ապականութեան քառոյն մէջ կ'ընկըվիք, վերջացուցէ՛ք ձեր ամօթալի տարաքն, մտածեցէ՛ք պահ մը ձեր կոնանց վրայ, անոնք հեռուներէն ետեւ թուղած էք, և անոնց օրոյց և համեմատութեան համար մի խառնէք ձեր տրեան մէջ թոյն, ձեր հաժիւտ իրանունքն մի մտանէք անպարկեշտ հրապուրանաց, զի Աստուծոյ հաստատած օրինաց կը մեղանէք այդ կերպով, ձեր նախորդներն, ձեր հայրերն աշխատելու և աղօթելու համար կուգային ի Պօլիս, դուք ազականելու և անիծելու կուգաք, մոռցաք ձեր հայրենի երգերն, և ձեր հայրենի երկիրն, և փոխան նույն, աղիւծ ետազներ և կեղտոտ խռի մը անկիւնը սիրեցիք, ա՛հ, վերջ տուէք դոցա, և աշխատեցէք ազատագրութեան համար, յիշեցէք ձեր ամուսնութեան դրած ուխտն, որ էր մտածել դիւանորայրար ձեր ամուսնոյն և Աստուծոյ վրայ տակէ կը ծնին ամէն բարիքներ :

Եւ դուք, Պօլսեցի Հայ երիտասարդներ, սիրակցորդ եղբայրներ, դուք ալ մտածեցէք ամեղ կուսին

ճակատն զարդարել, ստոյգ յաղթանակ մ'է այդ :

Պատմական յիշատակարանի մը մէջ կը դռնամք սա տողերն՝ և զորս առ Ձեզ կուղղեմք, Հայ եղբայրներ :

«Արդարութենէ գեղեցիկ, առողջութենէ լաւագոյն և ՍԻՐԵԼԻ մը ժառանգելէն քաղցրագոյն բան չկայ» :

(Երանանկի)

ԶԱՐԽԱՅՐ

—•••••

Ա. Ռ. Տ. Ն. Ի. Ն.

ՅՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԱՍ ՄԵՏԱՍՆՆԵՐՈՐԴ

(Երանանկեալ)

ՊԵՐՃՈՒԹԻՒՆ. — ՅԱՌԱՋԱՐԻՄՈՒԹԻՒՆ ՊԵՐՃՈՒԹԵԱՆ. — ՅՈՅՏԲ. — ՎԵՐՁԷՆ ՀԱՐՍՏԱՅՈՂԲ. — ԽՐԱՏԲ ԱՌ ՄԱՐՍ ԵՒ ԱՌ ՏԱՆ ՏԻՊՈՒԼԻՍ :

Բայց Ֆրանքլին՝ որ միշտ կը մեղադրեր յիմարաբար եղած պերճութիւնը գիտէր զնահատել այն առաւելութիւններն՝ զոր պերճութեան վերաբերեալ որեւէ սպասում կրնար հայթայթել ժողովրդեան դատակարարին՝ երբ սա իւր աշխատութեամբ և խնայողութեամբ այդ ժախքն բնելու վիճակին մէջ լինէր :

«Ֆիլատելֆիոյ և Մէ գլուխին միջեւ ճամբարդող նաւի մը հաւաքարն փոքր ժառայութիւն մը մատուցած էր մեզ ուրուն համար վարձատրութիւն չընդունեցաւ : Կինս գիտնալով որ նա աղջիկ մ'ունի՝ անոր ընծայ զրկեց դատակ մը : Երեք տարի վերջ այս նաւավարն մեր առնը գալով ձեր օդարտկապիտի մը հետ՝ դատակին վրայ խօսեցաւ և ըստ թէ այդ ընծայն որքան հաճոյք պատճառած էր իւր աղջկան. բայց, աւելցուց, սա՛ մեր գաւառին համար շատ սուղի նստաւ :

« — Խնչպէս կարելի է այդ :

« — Ահա ինչպէս . երբ աղջիկս ժողովքին մէջ երեւցաւ իւր նոր գտակով, ամենքն զմայլեցան և բոլոր աղջիկներն որոշեցին բերել տալ անոր նման փրկատեղիայէն . և ես աղջկանս հետ մէկտեղ հաշուելով դասայ որ այս րանը 400 սթեռլին թակի արժած էր մեր գաւառին :

« — Այդ ճշմարիտ է , պատասխանեց տղարակապետն , բայց դու ամբողջ պատմութիւնն չես ընկեր : Ես կը մտածեմ թէ այդ գաւառին շահաւոր եղաւ մեզ . զի մեր երիտասարդութիւնը սկսան բրդէ թափ . պաններ հիւսել փրկատեղիայ մէջ ծախելու և անոնց դնով գտակներ գնելու համար . և գիտէք թէ ճարտարութեան այս ճիւղն կը շարունակուի և կը խոստանայ մեծ կարեւորութիւն մը ստանալ : Վերջապէս այս պերճութիւնն ինձ հաճելի եղաւ . զի մեր գաւառին երիտասարդութիւնը աւելի երջանիկ եղան զեղեցիկ գտակներով զարգարաւելով և փրկատեղիայ բնակիչք աղէկ թափազանչեր ունենալով : »

Այսպէս պերճութիւնը թէեւ անխոհեմ և անհեռատես կանանց առիթ կուտայ իրենց տուններն կործանելու չափազանց ծախքերով , այլ նաեւ ընկերութեան հողին է և աշխատանքայ ամբողջ բանակի մը սնունդն ու կեանքն :

Խոհեմ և անտեսագէտ կիներ կը հաշուէ թէ ի՞նչ պէտք է ծախուի : Վաճառատուն մը մանկէ առաջ նա կը զինուի ընդդէմ փորձութեանց . նա չը մրցիր նոյա դէմ . հաստատապէս որոշած է միայն իրեն պէտք եղածն զնելու :

Այս խորհրդածութիւններէն կը հետեւի թէ պերճութիւնն բարոյականու-

թեան և չափաւորութեան պայմաններով օգտակար է ամբողջ ընկերութեան , վասն զի կը փութայնէ քաղաքակրթութիւնն և յառաջագիմութիւնն՝ բարձրացնելով գիւրականութիւնն :

Արուեստից , գեղարուեստից և դրականութեան մշակութիւնն կուտայ ճարտարական աշխատութեանց տարբրինակ զարգացում՝ որով միջակ կարգերու ընտանիքներն ալ կրնան մասնակցիլ աղնիւ վայելքներու՝ առանց ծայրայեղութեանց մէջ իյնալու :

Մեծ սխալ մ'է կարծել թէ սուղ առարկաներն ամենէն աւելի գեղեցիկներն են : Կերպասին ճոխութիւնը գաղափար մը կ'ուտայ հարստութեան վրայ , բայց ի՞նչ օգուտ ունի հարստ երեւիլն , երբ իրապէս հարստ չե՞նք :

Կանայք մանրամասնութեանց համարն ունին . այս ձիրքէն կրնան օգուտ քաղել տղախոհ կանայք՝ քիչ ծախքով կոկիկ և մաքուր կերպիւ հագուելու համար , հիւր նորի վերածելու ճարտար միջոցներով : Կան այնպիսի կիներ՝ որ մէկ չըջագղետոր քանի մը տարի կը հաշնին , և տեսնողն այնպէս կը կարծէ թէ նոր չինուած լինի այն . ահա՛ հոս է անտեսագիտութեան և խնայականութեան գաղանիքը : Սոքա խոհեմութեամբ կ'ընտրեն աւելի դոյ գունով կերպաներ՝ զորս երկու երեսէն ալ կարելի լինի դործածել , որք աւելի կախուղ են քան թէ կարծր , որք տոկուն են և ոչ այնքան թոյլ և որք գիւրաւ չեն ճնւթկիր :

Այս տեսակ կերպաներ ընտրելով՝ նոքա միշտ շահաւոր կ'իլնեն՝ տկանջ չը դնելով նորածնի քմահաճութեանց՝ որ ամեն տարի , ամեն եղանակի , և ամեն ամիս նորանոր կերպաներ և նորանոր ձեւեր չըջարելութեան կը հանէ

և որք խիստ շուտ կ'անցնին :

Տնտեսագէտ կիներ կը մտածէ դնել տալ և կ'ուզէ որ առկուն և օգտակար բան մը դնէ : Նա գիտէ թէ՛ նորաձեւը շատ տուներ կ'ործանած է . և նաև մեծ ծախքեր չ'ընելով հանդերձ՝ դիտէ յարմարիլ ժամանակին պահանջմանց :

Միշտ կանանց պերճութեան կը փերագրեն նաեւ տէրութեանց պերճութիւնն : Բայց անտեսագէտներն կը մըտածեն որ՝ եթէ զայն կասեցնեմք՝ ճարտարութիւնը չյառաջագիմեր . և թէ՛ գործաւորին գործ տալու համար պէտք է որ ստանն շրջադրութեան դնենք :

Արեւմտեան պերճութեան զարդացումն չէ՛ որ բնականի մը կտմ ազդի մը պատճառ կը լինի , այլ ծայրայեղ շատըութիւններն են այն բնականաց՝ որք չեն կարող վճարել :

Այս վտանգն զարհուրելի կը լինի՝ երբ կիներ ինքզինքն աշխարհային զբոսը շրջադրութեանց տուած է , երբ անփոյթ գոնուի իւր զուակաց դաստիարակութեան , երբ խորհրդածութիւնն զայն ձանձրացնէ և գործունեաց կանխատեսութիւն մը զայն նեղէ :

Բայց եթէ ասոր դէմ հանենք այն կիներն որուն ձիրքերն զարգացած են բարեպաշտօրէն կրթութեան մը ներշնչման ներքեւ , որ գիտէ իւր բոլոր պարտքերն կատարել , այնպիսոյն շուրջն կը տիրէ միշտ կատարեալ երջանկութիւն . նա աշխատութիւնն , կարգապահութիւնը և անտեսագիտութիւնն գործի կընէ սղորմասիրութեան :

Նա հարստութիւնն չգործածեր միայն աշխարհի մէջ փայլելու , ուրիշներէ աւելի աղէկ հաղուելու և սոմն աւետիկ հաճոյքներ վայելելու համար , այլ գի-

տէ իւր հարստութիւնն գործածել յօգուտ իւր բնականաց և յօգուտ մարդկութեան :

Իւր որդիք տաղանդ ունին աշխարհի համար և առաքինութիւններ՝ բնականիքն համար . նոքա չեն արհամարհեր գործաւորին ձեռքերն՝ որ իրենց պիտոյքներն կը հայթայթեն և հայեացքնին անդին զարնելով չէ՛ , որ աղքատ մարացկանին զբամ կը նետեն , ոչ իսկ հպարտութեան զգացում մը կը տիրէ նոցա սրտին մէջ :

Արդ կը հետեւցնենք թէ՛ պերճութիւնն ինքնին ոչ բարիք մ'է և ոչ չարիք . բայց եթէ նկատեմք զայն իւր հետեւանք ճարտարութեանց , արուեստից և գեղարուեստից յառաջագիմութեան՝ նա կը լինի քաղաքակրթութեան անհրաժեշտ պայմանն և աշխատաւորաց բաղմամբիւ դասակարգին համար բարեկեցութեան և բարոյականութեան աղբիւր մը : Եթէ աւելորդ բաներու գործածութիւնն՝ կ'ըմանան պատճառ մ'է այն բնականաց համար՝ որք չեն գիտեր իրենց ծախքերն համեմատել իրենց եկամուտներուն հետ , հարուստներուն համար պարտք մ'է սո : Բայց պէտք չէ նաեւ ասով զիջմանիլ և տարօրինակ կերպիւ գործածել այն հարստութիւնն՝ զոր նախախնամութիւնը իրենց յանձնած է լուադոյն և օգտակար գործածութեան մը համար :

Այն երիտասարդուհին՝ որուն մանկութիւնն իմաստուն և անձնուէր մօր մը աչաց առջեւ անցած է , որ բարոյականի և կրօնքի գասեր ընդունած է՝ քրիստոնեայ կին մի պիտի լինի որ իւր բոլոր պարտքերն պիտի կատարէ :

Բայց բաւական չէ միայն տունն կառավարել գիտնալ , այլ նաեւ պէտք է

որ կինն զնհանձն և ողորմութեամբ լինի, և իւր սրտին գանձերն, ինչպէս իւր ընտանեաց նոյնպէս և մարդկութեան մեծագոյն ընտանիքին նոյն իրեքը աշխատի:

Գ. Գ.

ԵՐԳԵԼԸ ՅՆԴԹԵԼ Է

Ինչո՞ւ այսքան զարմանալ թէ գեղջուկն ալ իւր պարահանդէսն ունի, իւր նուագներն ու իւր նուագածութիւններն ունի գեղջկուհին ալ, երգ ունի, հոգւոյ լեզուն ունի նաեւ անտառի մարդն, դաշտի հարան և իրճի մամիկն արդէն իսկ պառակտալ մարդը խօսիլէ առաջ երգեց, յոյս երգեց, յող երգեց: Ինչո՞ւ այսքան զարմանալ միայն լալո՞ւ գտնապարտեալ կը կարծէիր դու զնա: Դասիս յիւրախ, երեւոյթն յաճախ կը խարէ. այն սեւ օրերուն մէջ, յորս բոլոր կը հարուածէր դաշտն, և ձիւնը պատնէշ կը կանգնէր քաղաքին ու գիւղին մէջ, դուն միայն դաշտայնոց ողբերն ու ճիչերն լսել կարծեցիր գտնալ: Բոլոր փոթորիկն և շող քամիին աւերիչ ճնշոյն մէջէն, ոյր տխրատիւ և յուսահատեցողիչ աղղկոյթութիւնն կ'արգելուին մինչեւ քեզ հասնելու երգեր ու գեղգեղանք, պարք և ցնծութեան կայտիւք: Եւ արդարեւ երեւոյթը կը խարէ զմարդ, բայց յայնժամ իսկ դաշտին մէկ անկիւնը, անտառին մէկ խորշը, հովտին մէկ եզրը կար և կային արևուրտ հիւզակք զուարթագոյն գիմաց պատարարան, ոյց բերկրութիւն, ո՛չ բռնաղբօ, մանաւանդ անմեղութեամբն նախանձելի, քու համայն հաճոյիցդ վերայ բան մը ունի աւերի, զոր դու ու քեզ հետ ամեն այն ուր վերաբերութիւն է համակրտիւյ ապարանաց, չեն

կրնար ու չափի կրնան ըմբռնել:

Այո՛, յայնժամ իսկ ունէր գիւղացին իւր երգն ու պար, իւր բերկրանքն ու քնար, և խաղաղութիւն սրտի և հանգիստ, ոյրով հեղափոխ իւր համայն անշարժեամբ կը տանի յաղթանակ ապարանաց վրայ շքեղազարդ:

Եւ այսօր ո՞վ աւերի զուարթ է զուարթագոյն այս աւարց տղա. ամենէն երջանիկ ճիւղն նախանձու աջօր կը գիտէ ահա՛ դաշտի բնակիչն, և ինչ ուր նախանձելի է՝ դաշտայինն է այն, և ո՛չ մարդն, զայն կ'անգիտանայ քաղաքացին: Դրախտը դաշտին աղետացումն էր, Աստուած զմարդ գրախտը գրու, ուրեմն Աստուած ինքն ինքն բացատրեց թէ մարդուն երջանկութիւնը դաշտն է: Մարդն սովորելու քնդունակ մտքն, զգալու տրամադիր կողմնորոշութեամբ, յարելու հակամէտ յօժարութեամբն և վերանալու առաւելութեամբ պճնեալ հոգւովն պատարաստուած էր ունեւորչաւ բաներ, բայց տնոր, իրր առաջին դաս, Աստուած երգ տուաւ միայն. խօսիլէ առաջ երգեց մարդն, գրախտը երգիչ թռչնոց բնական արուեստահանդէսն էր: Եւ որովհետեւ Աստուած երգերն մարդոյն տուաւ համբոյն, ո՛չ թէ այն մարդոյն կամ այն, հարուստն ալ պիտի երգէ աղքատն ալ, քաղաքացին ալ շինականն ալ, և շինականն պիտի երգէ լա՛ւ եւս, շինականն է գրախտի ժողովուրդն: ահա՛ թէ ի՛նչու քաղաքացին դաշտը կը սիրէ ինքնաբերաբար, թէ իսկ սիրոյ անհուն առարկայներ գգուեն զնոր քաղաքին մէջ, ահա թէ ի՛նչու դաշտի հարան վարդի պէս զուարթ, անոր պէս ժպտուն ու կարմիր է տնոր պէս, մինչ քաղաքի կոյսը առաւելութեամբն այնքան՝ անտանելի է իսկ անձին. կ'ապրի,

ինք կըսէ, պէտք է հաւատալ, գեղջկուհւոյն կենդանութեան բոցը ամբողջ ապարեզներ կը հրդեհէ սակայն:

Բայց նախ երգել, ինչո՞ւ այս, ամբողջ արծիւն ու զբաղմանց համար պատրաստուած մարդոյն առաջին դասըն երգն պէտք էր ըլլալ, զրօսանքն, ինչպէս շատեր կարծեցին. չե՞նք կրնար ուրանալ թէ երգը իւր զրօսական մասն ալ ունի, բայց երգին նուիրական մասն ունի. մարդ երգալ հաճոյքներ ալ կը բացատրէ, զնոստած ալ կը փառարանէ, մարդ երգալ բան մ'ալ կ'ընէ, և այդ իսկ է պատճառ որ պէտք է երգն ըլլայ մարդոյն առաջին ուսումն, երգելուն յաղթել է... մարդը կ'երգէ՝ և կը յաղթէ:

Վշտաց յաշխարհ մուտքն անշուշտ չէր անձանթ Սրտաշին, ուստի ուսուց մարդոյն նախ երգել. բաղդն անագորայն, որ վիշտերու աղբիւրն է, և կը ճախանայ հարուածելով զմարդն, կը պարտի միայն երբ մարդ կ'երգէ յայնժամ, ցորժամ կը վշտանայ, կը ծիծաղի երբ կը կորսնչընէ, և անձին վերահաս կորստեան իսկ առջեւ կը մրմնջէ օրհներգութիւն. Մարտիրոս ու Մարտիրոսահի երգելով մեռան, բաղդն կորակոր ծանեցաւ. մարմնոյն տիրել իրաւունքն էր, բայց հոգւոյն արիւթ լինել յաղթեց իրեն: Երգերն զրօսնուէ, երգերն օրհնել է, երգերն վերացում, երգերն յաղթել անոր, զոր կարծեցին անպարտելի. ուրեմն պէտք էր որ այս ուսումն լինէր առաջինն, ինչպէս որ եղաւ:

Սակայն քաղաքացի հոռշտաիրին համար շատ դժուար պիտի ըլլայ երգել ի ներկայութեան վշտաց, ցորժափ հաճոյքներն իսկ կը վայելէ գնածոյ և, ահա՛ թէ ինչու ամբողջ զարմանք կը կալի

թէ շինականն որքան քիչ ունենայ այնքան աւելի զուարթ է, որքան քրանի այնքան կը ժպտի, որքան վստասկի կը հրճուի այնքան, և երբ կ'զգայ թէ ալ պիտի մեռնի, մատաղ սերունդէ մը բռն լրերալ կ'երգէ հոգւոյն յաղթանակը մարմնոյն վրայ:

Ապա ուրեմն մի՛ զարմանար թէ գեղջուկն ալ իւր պարտահանգէնն ունի, իւր նուագներն ու իւր նուագածութիւններն ունի գեղջկուհին ալ, և շինականն դիտէ վայելել առատօրէն և լաւ եւս իւր պարերն ու երգեր, թէ եւ չունի փառայեց ապարան, լիւթեան շտեմարան և ոսկւոյ գանձեր անպատ. մարդոյն առաջին ուսումն երգ էր, առաջին մարդն ալ՝ մշակ. երգը մշակին, մշակն ալ երգիւն, այս այսպէս լաւ եւս կը հաւանաւոր:

ԱՐԳՈՄ

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ԽՐՃԻԹԸ

(6)

Յայնժամ Բաբիան ջահ ի ձեռին, խտրած մը չոր փոյտ կրնակն առած և կողով մը լեցուն քօքօ և պանան անութին տակ, գուրս ելաւ, և մօտենալով Անկիւնացւոյն մարդոց, որ քիչ մը հեռուն ծառի մը տակ կեցած էին, ըսաւ. Որովհետեւ չէք ուզեր խրճիթ մօտեցնել շորհն ընել ինձ, ահա ձեզի կը բերեմ կեղեւապատ պտուղներ, զոր կրնաք ուտել առանց պղծուելու, և ահաւասիկ ձեզի փոյտ իհուր, կրնաք չորցնել ձեր հանդերձներն և պաշտպանել ինքզինքնիդ ընդդէմ վաղերց. Աստուած պահպանէ զձեզ եւ իսկոյն խրճիթն դառնալով ըսաւ. Անկիւնացւոյն. Տէ՛ր, կը կրկնեմ, լծուաւ Բաբիա մ'եմ ես, բայց զի չե՛ս դուհնդիկ, ինչպէս դիւրին է հասկնալ դիւ

մայր ուղիտակ գոյնէն և հանգերձներէդ, կը յուսամ թէ ծառայիդ կերակուրներէն չպիտի խորշիս, և զայս ըսելով գետինը փախածին վրայ դուռ մանկ, խընձոր քողցրահամ, համեղաճաշով բոյսեր, կրակախառն մոխրոց տակ եփած գետնախնձոր, խորովեալ պանան և սոսն մը բրինձ՝ քօքօյի կաթով և շաքարով պատրաստուած. յետոյ քաշուեցաւ իւր փախածին վրայ կնոջն և սղուն քով, որ կը ներհէր կնոջը մօտ օրօրոցի մը մէջ: Առաքինիդ դու, ըսաւ անկլիացին, դու քան իշիս արժանաւորագոյն ես, այնու զի զքեզ անարդապաշտ իսկ կը հաճիս բարեգործել: Եթէ չգտնես հետ չբաղմիս այս փախածին վրայ, պիտի կործեմ թէ զիս եւս իբրեւ չար ոչ ոք կը ճանչնաս, և պիտի մեկնիմ անմիջապէս խրճիթէդ անձրեւոց հեղեղներէն խեղդուիլ և վաղորդէն փարատուիլ իսկ դիտեամ:

Բարիան եկաւ նստեցաւ միեւնոյն փախածին վրայ, և սկսան երկաթն խմտախն ճաշել. և Անկլիացին փոխուկէն այսպէս պատասխարուած ըլլալուն համար կը հրճուէր յոյժ. քանզի խրճիթն երբէք չէր ստաններ, ոչ միայն հովաթն անձուկ կողմն ըլլալուն, այլ մանաւանդ զի հաստատուած էր խտուրտ հնդիկ թղենւոյ մը, որոյ ստաք բուսուցանելով իրենց ծայրն խիտ առ խիտ ա՛յլ արմատք՝ կը ձեւայնեւ նոյնքան կամարներ միեւնոյն մայր արմատին յենած. այս ծառերն նաեւ այնքան տերեւախիտ են, որ անձրեւի կաթիլ մ'իսկ չծորեր անոնցմէ վար: Թէպէտ մըրկին ահաւոր դուռմն կը շարունակէր փայլատականց շառագմանց հետ, սակայն խրճիթին երգիքէն ելած կրակաբանին ծուխը և կանթեղին լոյսը չէին

իսկ դողդոջեր, Անկլիացին կ'արմատաւոր խրճիթին մէջ տիրած այս խողաղա թեւան վրայ, որոյ առջեւ տարերոյ հանգարտութիւնն իսկ լընտեմանայ: Հնդկին երեւոտի սլա փայլուն և սեւամարմ մանկիկն իւր որրանին մէջ կը ներհէր, և մայրն որորելով զայն սաքմն՝ կ'զբօնուր իրեն համար անկողնան կտրմիր և սեւ ոլոսէ մանեակ մը շինելով. հայրը անդադար գործաւոյց ակաորկներ կը նետէր անոնց վրայ. այդ խողաղութեան օժեւանին մէջ շնիկն իսկ կը մտնուէր ակորդ երջանկութեան, տարածուած կառուի մը հետ լրակին առջեւ, և մերթ քնդ մերթ կիսարոց աչք գիտելով իւր տէրն կը հեծկըլատուր:

Երբ Անկլիացին դադարեցաւ ուտելէ, Բարիան բերաւ անոր կրակ ծխիչն վառելու համար, և վառելով նաեւ իրենք, նշան ըրաւ կնոջն, որ իսկոյն երկու քօքօէ գաւաթներ և հադաղակ մը լեցուն ձեճ բերաւ, զոր անոնց ճաշելու ժամանակ ինք պատրաստած էր՝ կիտրոն, բրնձօղի և շաքարեղէգան հոյզ ջրախառնելով: Սկսան խմել և ծխել, Անկլիացին ըսաւ. կը թուի ինձ թէ ցորդ տեսած մարդ սոս երջանկագոյնն ես դուն, և հետեւաբար ամենէն իմաստունը: Ներէ ինձ քանի մը հարցումներ ընել քեզ. ուստի է քեզ այսքան հանդարտութիւն ի մէջ այսպիսի ահարձու փախուկի մը, որ ծառ մը միայն ունիս ի ծածկայթ, և ծառք հրաւիրակք են շանթից: Երբէք պատասխանեց Բարիան, հնդիկ թղենին ազատ է շանթից հարուածներէն: Զարմանալի է այդ, կրկնեց գիտնականն, բայց անտարակոյս այդ ծառն զօրաւոր երեքտարականութիւն մը ունեցած ըլլալու է: Զեմ հասկնար թէ ի՞նչ է երեքտարականութիւնն, պատասխանեց Բարիան,

բայց իմ կինս կը հաւատայ թէ Պրահա ման առտուածը անձրեւէն պատասխարուելու համար օր մը հնդիկ թղենւոյ տակ ապաստանած է, և այս պատճառաւ այդ ծառն ազատ մնայած շարժից հարուածներէն իսկ ես կը կարծեմ թէ Աստուած փոթորիկից կլիմաներու թըղենւոյ տուած է խտագոյն ոտեր և տերեւներ, որք կամարներ կը ձեւացնեն, ո՛չ ուրիշ բանի համար, բայց զի ուղեւորք կարենա՛ւ ապաստանիլ անոր տա՛լ, ուր չնորեր ինքն որ հառնիս կայծակներն: Զերմեռանդ ես, պատասխտեց գիտնականն, այժմ կ'ըմբռնեմ թէ Աստուծոյ վրոյ ունեցած վտահու թիւնդ է գրեզ խաղաղութեան մէջ պահողն: Հանգ տրտ խելճ մը գիտութեան չիրցածը կրնայ ընել, և կ'աղօհովէ քան զայն: Ըսէ ինձ, կը խնդրեմ, ո՞ր ցեղին կը վերաբերիս, քանզի չես երեւոր բընաւ թէ հնդիկ ցեղէ մ'ես, և զի ոչ ոք հնդիկ կ'ուզէ հազար տեղի քեզ, այն ամեն տեսակ գիտուն հնդիկ ցեղերուն մէջ, ոյց խորհրդակցութեան կը պարտադրէի երթալ, չունայ երբէք Բարիս մը: Հնդկատանի մ'ը նահանգին մէջ կը գտնուի քու մեհեանդ: Ամենայն ուրեք, ըսաւ Բարիսն, իմ տաճարս բնութիւնըն է, կը պաշտեմ անոր Արարիչը արեւաճառին, և կը փառաւորեմ զնա արեւամտին, թշուառութենէ խրատուած՝ երբէք ինէ աւելի թշուառի մը օգնելէ չեմ քաշուիր, կը ջանամ երջանիկ կացուցանել կինս և զաւակս, նոյնպէս և կատուս ու շիկո՝ կ'ապաստեմ մահուան որ կուգայ կենաց վախճանին, ինչպէս քաղցր քնոյ՝ օրուան վախճանին: Ո՞ր զըքին մէջ ուսար, հարցուց գիտունն այս կանոնն: Բնութեան մէջ, պատասխանեց հնդիկը, ուրիշ գիրք

չեմ ճանչցած: Ա՛հ, այո՛, մեծագոյն գիրքն է այն. ըսաւ Անկլիացին, բայց մ'ի՛նչ տայք քեզ կարգալ զայն: Թշուառութիւնը, պատասխանեց Բարիսն, հայրենեացս մէջ անարգ համարուած ցեղէ մ'ըլլալով, առանց հնդիկ կարենալ ըլլալու՝ կրցի ըլլալ մարդ: Ընկերութենէ մերժուած՝ ապաւինած եմ բնութեան: Բայց առանձնութեանդ մէջ գո՛հ գիրքեր ունիս, կրկնեց Անկլիացին: Եւ ո՛չ իսկ հատ մը, ըսաւ Բարիսն, կարգալ զրիւ անդամ չգիտեմ: Ուրեմն ազատ ես մահահոգութիւն պատճառող անստուգութիւններէ, ըսաւ նա ճակատը չփելով, իսկ ես Անկլիացին հայրենիքէս, զրկուած եմ ճանարտութիւնը փնտռելու այլ և ուր ազգաց գիտուններուն միջոցաւ, որով միայն կրնան լուսաւորել մարդիկ և երջանկանալ բայց յետ ընդունայն խաղաղութեանց և խաղաղոյդ վեճերու՝ սա որոշման եկայ թէ ճանարտութիւնը փնտռելն յիմարութիւն է. զի երբ մարդն գտնէ զայն՝ չպիտի կրնայ հազորդել ուրիշներու առանց թշնամիներ յարուցանելու իրեն դէմ: Ըսէ ինձ անկեղծութեամբ, դու ես այսպէս չե՞ս մտածեր:

Թէպէտ կ'զգամ թէ սոգէտ մ'եմ, պատասխանեց Բարիսն, բայց զի կ'ուզես որ այս մասին իմ կարծիքս ըսեմ: Ինձ կը թուի թէ մարդ ճանարտութիւնը միայն իւր երջանկութեան համար փնտռելու է, ապա թէ ոչ, ամբարտաւան՝ սրնոտիապաշտ՝ փառասէր, չար, մարդախանձ իսկ է այնպիսին ճանարտութիւնը ի վեր հանել կարծողներուն մահաճութեանց և տնձնական շահուց գործիքն ըլլալով:

Անկլիացին՝ որ միշտ առ պրահմանապետն առաջադրած երեք հարցմանց

վրայ կը խորհէր, և զմտցնեալ Բարիայի ընտիր պատասխաններէն՝ ըսաւ. Որովհետեւ կը կարծես թէ պէտք է ամեն մարդ վնասէ ճշմարտութիւնը, ըսէ՛ ուրեմն ինձ նախ, ի՞նչ միջոցաւ կարելի է գտնել զայն, երբ մեր իմացութիւնն յաճախ կրնայ խաբել զմեզ, և մեր միտքն կը մոլորեցնէ զմեզ ևս առաւել. խորհելու եղանակն մարդ է ի մարդ կը տարբերի, և կը հաւատամ թէ իւրաքանչիւր անհատ միտքն իւր շահուց ծառայեցնելու մասնաւոր միտումն ունի. ահա՛ թէ ինչու համար ամեն մարդ մէկ կերպով չխորհիր: Չկա՛յ երկու տարբեր կրօն, երկու ազգութիւն, երկու ցեղ, երկու ընտանիք, և մինչեւ իսկ երկու մարդ, որ միեւնոյն կերպով խորհին ու մեկնեն. ուրեմն ի՞նչ միջոցով պէտք է վնասուն ճշմարտութիւնը, երբ միտքն այս մասին չօգներ մեզ: Կը կարծեմ թէ, պատասխանեց Բարիան, պարզ և անշահախնդիր սրտով մը կարելի է գտնել զայն, զգայողութիւնն ու միտքը կրնան խաբուիլ, բայց անխառն սիրտ մը, թէպէտ խաբուելու ենթակայ, չխաբեր բնաւ:

Իմաստուն պատասխան, ըսաւ Անկիւացին, ճշմարտութիւնը նախ սրտով և ո՛չ թէ մտքով բնութեւն է. նոյն միջոցաւ զգալու գործողութիւնը կը կատարեն մարդիկ, և կը խորհին բայց այլ միջոցաւ, քանզի ճշմարտութեան ըսկզբունքներն բնութեան մէջ են, սակայն մարդոց անկէ հանած քմածին՝ հետեւութիւններն՝ անձնական շահուց մէջ: Ուրեմն պէտք է ճշմարտութիւնը վնասել պարզ սրտով մը, զի սիրտ պարզ չկեղծեր հասկցած ըլլալ, ինչ որ չէ՛ հասկցած, և հաւատալ այնմ, ում չհաւատար. ո՛չ հնարաւ կը հնարէ

խաբելու, և ո՛չ կը խորհի խաբել: Այ՛ պէս՝ պարզ սիրտ մը ազատ անձնահաճ ըզձիւք մոլորեալ մարդկան սրտից տրկարութիւններէն՝ զօրաւոր է և կարող բնութեւն ճշմարտութիւնը և պահելու զայն: Միտքս լուսաւորեցիր. որչափ չէի կրցած ես ինձէն, յաւել Բարիան. ճշմարտութիւնը կը նմանի երկնից ցօղին, զայն անաղարտ պահելու համար պէտք է ժողովել մաքուր ամանի մէջ:

Քաջ բացատրութիւն, ո՛վ ազնիւ մարդ, կրկնեց Անկիւացին, բայց ահա՛ աւելի կիճռոտ հարցում մը. ո՛ւր պէտք է բնութիւն ճշմարտութիւնը. ճշմարտութիւնը բնութեւն համար անկեղծ սիրտ մ'ունենալու է կ'ըսես, զայդ մենէ կախաւ՝ ունի, բայց ճշմարտութիւնն՝ յայլոց, ո՛ւր վնասուել է զայն, ցորչափ շուրջերնիս գտնուած մարդոց շատն իրենց մտահաճութեանց և շահուց անձնատուր են միայն: Խել մը ժողովրդոց այցելեցի, յուզեցի իրենց մատենադարաններն, խորհուրդ. հարցուցի իրենց ուսուցչաց, և ամեն ուրեք չգտայ այլ ինչ, բայց ընդդիմաբանութիւն, և որքան լեզու, այնքան աւելի կատկածք և կարծիք: Եթէ չէ՛ կարելի գտնել ճշմարտութիւնը մարդկային ծանօթութեանց ամենահաշակաւոր թանգարանաց մէջ, ո՛ւր հարկ կ'ըլլայ երթալ վնասուել զայն. ի՞նչ օգուտ՝ ունենալ սիրտ մը անխառն ի մէջ մոլորամիտ և ապականեալ մարդկան: Մարդոց միջոցաւ մեզ հասած ճշմարտութիւնը կեղտկարծ է, պատասխանեց Բարիան, բնութեան մէջ պէտք է բնութեւն զայն և ո՛չ մարդոց մէջ. բնութիւնը մայր է համայն գոհացութեան, իւր լեզուն՝ մարդոց լեզուն և անոնց գրքերուն պէս անիմանալի և յարափոփոխ չէ՛. մարդիկ գիրք կը չի-

նեն, բայց բնութիւնը՝ իր. ճշմարտութիւնը դրոյց մէջ ներկայացնել կը նշանակէ ներկայացնել զայն պատկերի մը կամ արձանի մը վրայ, որ միայն երկրի մը շահաւէտ կրնայ ըլլալ, և զոր ժամանակն կեղծանէ օր յաւուր, դիրքը մարդոց հանճարին գործն է, բայց բնութիւնն՝ դժբաղդ Աստուծոյ հանճարին:

(Երեւելի)
Ա.

ԱՐԵՎԵԼԻԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔ ՄԸ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՎԵՊ

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԵՐԿՆԱԿԱԿՈՐԾՆ Ի ԲԱՆՏԻ

(7)

Ջարմանք չէ որ երբեմն ծայրայեղ օրախառնութիւններէ վերջ գան ծայրայեղ արտառութիւններ. այն դժբախտ ընտանիքը որչափ յուսալից էր ապագային վրայ, նոյնչափ և այն անախճալ բաժանման համար կը հիծեժէր, սակայն կային այնպիսի մարդիկ՝ որք նոյաւ արեւութեանց համար կը հրճուէին, զի նախանձը, այն չարամոյն օձը աշխարհք կը սողալի զժբախտաբար:

Այդ կարգի անձինք չբուռնանալով իրենց այդ անհեղեղ խնդրութեամբ, կուգին յախտեանական մարմնք քանդակել նոյն ընտանեաց օրոքն մէջ, և այդ կարելի էր ըլլալ օրիորդը վաճառականէն ընդմիշտ բաժնեւոր, վասն զի անոնք գիտէին միջնորդ կնոջ մեջոցաւ եղածներն: Որչափ տկար կը խորհին մահացութիւն, և իրենց կարողութիւնները փոխանակ ի նպատակ գործածելու, ի չարութիւն կը յօժարեցնեն:

Խումբ մը մարդիկ կրնան միանալ, կրնան կանգնել զպրօց մը, կրնան սրբել թշուառին աչքերն, կրնան դեռ ու-

րիշ շատ բարեգործութիւններ ընել, սակայն քանի՜ դժխեմ է նոյնպիսեաց մտանել իրենց եղբայրները, փոխանակել իրենց վեհ կրքերը անարդ կրից:

Արդ նախանձաբեկ սգիներ իրենց մէջ դաւ մը լարած էին, և իրենց այդ դժնեայ գործոյն նպատակը օրիորդին ծնողքն էր, արդեօք ի՞նչ է մատնութեան լեղուն, նախանձու բարբառն, անոնք գիտէին զայն: Արդէն նոյա (այն ընտանեաց) վաճառականին հետ ունեցոյց մտեւ խառն զարմանք և միանգամայն զայրոյթով կը գիտէր կռուավարութեան կողմէն, և այս բաւական էր չարամոտայ ձեռքն իբրեւ զէնք. ուստի անոր ուշադրութիւնն հրաւիրեցին վաճառականին այսպիսի ստորին ընտանիքի մը քով ունեցած համակրանքը, ըսին թէ ինչպէս կարելի է որ վաճառական մը այդ ընտանեաց հետ միանայ, այս անշուշտ երկրին հանգամանաց մասին ժամանակին հարկաւոր տեղեկութիւնները տալու համար էր վաճառականին՝ որպէս զի իւր կառավարութեան հաղորդէ, և կամ ի վնաս երկրին ուրիշ ծառայութիւններ մատուցանէ վաճառականին՝ որ կրնար օգուտ քաղել անոնցմէ: Սակայն ունէր երկավազործը այն կարողութիւնը՝ որով ծառայէր վաճառականին, այս մասին պէտք եղած ճիշդ թափած էին համալրու արդարաւոր կառավարութիւն մը, սակայն իրենց խաբէութիւնը կը անոնէր կառավարութեան վրայ հակող զօրութիւն մը, Աստուած:

Յաջողեցան, մատնեցին արդարը Պիղատոսին, (թող բարեպաշտները չըզայրանան այս բացատրութեան) մարդոց ամենէն լաւ շղթայեցին, երկրին թշնամեաց կարգը դրին, և թշուառ Աստուծոյ:

ոտակալի եղեռնագործներու հետ բանտի մը մէջ կը հեծէր շղթայակալ , և թշնամիք կը խնդային . ի՞նչ տհեղ վրէժերն դըրու թիւն , ի՞նչ անլուր խնդու թիւն :

Եւ սակայն ի՞նչ կը լինի անդին ոտրա ընտանիքն , կը հարցնեմ՝ ձեզ , ի՞նչ կը լինի գործաւորի մը ընտանիքը , երբ նա գործադուլ լինի , անշուշտ կարօտ , անշուշտ մուրացիկ , արդէն հետզհետէ իրենց տան կարաւորը կը ծախէին հնավաճառներու՝ որք անխղճութեամբ շատ կը կտարէին կարասեաց արժէքն և օր աւուր զգալի կը լինէր դրամի պէտքն : Ա՛հ , ի՞նչ պէտք է ընել , ո՛վ Տէր :

Այս մտածմամբք կը հեծէին երկաթագործն իւր բանտին մէջ , և ընտանիքն տան մէջ :

Երեկոյեան դէմ Ատոմ անսովոր այցելութեան մը խորհրդով ցատկեց իւր տեղէն , բանտին դրան բացուիլը նախազգալով :

Քիչ մը յետոյ ոտնաձայներ՝ լսեց , և հարցուց ինքնիրեն թէ՝ ո՛վ կրնան ըլլալ եկողները , արդեօք ուրիշ կալանաւորնե՞ր ևս կ'աւելնան բանտին մէջ , ախուր լուսութեան մէջ հնչուած այդ օտնատրոփները ի՞նչ կը նշանակէին :

Համբերէ՛ , Ատոմ , պատրանքը կը լուծուի այժմ :

Արդարեւ քիչ մը յետոյ իւր սենեկին դռները կը բացուին , և քողածածուկ օրիորդ մը բանտապահին առաջնորդութեամբ ներս կը մտնէ :

Այս օրիորդն էր ինք իսկ Աղնիւ՝ :

Անմիջապէս թշուառ օրիորդը հօրը շղթաներուն կը վարի , կը համբուրէ նուրա ձեռքերը , և անվերջ հեծնծանաց մէջ կը խորատուզուի , կը ձայնէ իւր հայրը խանդաղապանօք և նա կը պատասխանէ արտասուօք , հայր և դուստր

կ'անգիտեն իրենց թշուառութեանց բացատրութիւնները լիուրի միմեանց հաշորդել , և այդ կերպով սփոփուիլ , բայց ուր ուրեմն կրից լուռ բացատրութիւններէ վերջ , կ'սկսին խօսիլ իրենց աղետից վրայ :

— Սակայն հայր իմ , կ'ըսէ աղջիկը , ինչո՞ւ այսչափ յուսահատիք , միթէ դու չէ՛ր զիս միշտ ակնկալեաց հաւատացնող , և ինչո՞ւ այսչափ կը տկարանաս այժմ :

— Պատճառն այն է որ , դուստր իմ , միշտ աղէտները միեւնոյն կերպով չաղդեցին ինձ , այլ գրեթէ շատ անգամ ինայեւրով , սակայն այս անգամ ճակատագիրը ամենայն՝ սաստկութեամբ ինձ հակառակորդ եղաւ , ա՛հ , երա՛զ կարծեմ՝ այս սոսկալի տառապանքները՝ սակայն չե՛ն երազ , անոնք իրականութիւն են : Ըսէ , դուստր իմ , ըսէ թէ ի՞նչ կ'ընեն այժմ մայրդ և մեծ մայրդ , արդեօք ո՛րչափ կը հեծկտան :

— Անոնք միայն քու հառաչանայդ վրայ կը մտածեն , կը տխրին , որովհետեւ դու կարտասուես . գիտեն թէ առաքինութիւնը զօրաւոր կերպով կը յաղթանակէր երբեմն որտիդ մէջ , և այժմ քու այս տկարութեանդ վրայ կապչին :

— Ի՞նչ երջանիկ էի ատեն մը , երբ ուռը կը զարնէի սալին վրայ , և աշխատութեան կայլակներ կը հոսէին ճակատէս , կայլակներ՝ որովք կը գնէի ընտանեացս երջանկութիւնը , ատով աղատեցի մայրդ աղախնութենէ , ատով մեր խորխուլ տան հիմունքը ձգեցի , և հոն բերի նահապետական կենաց քաղցրութիւնները , ա՛հ , որչափ կը տարբերի ներկայն անցեալէն , միթէ

Ներկայիս անցելոյն վրայ յսուջադ իմու-
թիւն ի բարի պէտք չէ՞ ընէ, ուրեմն
սուրկէ են իմ այս աղէտներս, կարելի՞
է որ հայր մը անտարբեր կենայ իւր ըն-
տանիքը սովալլուկ շտեմելով, կամ նո-
րա տայ մարացկանութեան ցուպը, և
ստիպէ դռնէ դուռ պտտելու և ան-
ցորդներէն զթովթիւն պաղատելու:

— Ինչե՛ր կը խորհիս, հայր իմ, մը-
տածէ թէ տակաւին չճնշեր զմեզ այն-
չափ աղքատութիւնը, եթէ ճնշէ իսկ,
չէ՞ս գիտեր թէ ունիւք գոնճ մը, զոր
պարկեշտ քաղաքացի մը մեզ նուիրեց
անոր միջոցաւ կրնանք միշտ ազատիլ
թշուառութենէ, միթէ չարժե՞ր որ տա-
րաբախտ ծնողք մը ազատելու համար օ-
րիորդ մը տայ իւր սիրելագոյն գոհարը:

— Ի՛նչ կըսես, դուստր իմ, այդ-
պէս յաւիտեան ջնջել կուզես վաճառ-
ականին այն թանկագին յիշատակը,
դուն ա՛յդ կերպով ծնողացոյ ծառայել
կը խորհիս, սակայն կը կորսնցնեն՝ զտնի՛
և այդ կորստեամբ նաեւ կը կորսնցնես
ծնողացոյ ապագայ երջանկութեան յոյ-
սը:

— Այժմ ներկային վրայ կուզեմ
խորհել, կուզեմ ազատել մայրս և մեծ
մայրս անօթութենէ, և անշուշտ զքեզ
եւս բանտին խորերէն: Պէտք է ծնողաց
համար ամէն ինչ զոհել:

Խեղճ բանտարկեալը ապշած, և
չփոթած իւր աղջկան կը նայէր, և նորա
զիւցազնական մտածմանց չէր կրնար
գիմադրաւել:

Առաքինի՛ օրիորդ:

ՎԻՊԱՍԵՐ
(Շաբաթական)

→→→→→

ԸՆՏԱՆԻՓ

Ա.

Բացայայտ կերպով ընտանիքը մեր
բովանդակութիւնն է, մեծագոյն քան
զմեզ: մենէ սուջ գոյացած, և մեր
մէջ լաւագոյն եղած բանէն աւելի եր-
կարակեաց: ասի միմեանց հաղորդա-
կից մատաղ էակներէ շրջապատեալ եր-
կու արարածոց սիրանուէր և սուրբ
միութեան պատկէն է, և որ զգաց-
մամբ միջոցաւ յերեւան կուգայ: Ես
յաճախ կրցայ ըմբռնել թէ կուզեն ըն-
տանիքը ծաւալել, բայց զայն ջնջել...
երբէք չէի հաւատար այդմ: Բնու-
թեան և մարդկային սրտին դէմ հայհո-
յութիւն մ'է այս: Ո՛ւր պիտի երթային
բոլոր այն խանգաղատանքները որ կը
ճնին բնութեան մէջ և որք իրենց բոյնը
հայրենի տանեաց ներքեւ սնին: Առանց
ընտանեաց կեանքը երբէք ծագում մը
չպիտի ունենար, այն չպիտի գիտնար
թէ՛ սուրկէ կուգայ և սուր կերթայ: Հոգ-
ւայն բոլոր այս գորովանքը պիտի ըլլա-
յին բանականութեան մտացածին բանե-
րը: Ահ մարդկութեան պահպանութիւ-
նը ապահովող իւր այս օրէնքն լինի՛ ընդ-
նմին և իւրաքանչիւր անհատի քաղց-
րագոյն զգացմունքը ահա այս է Աստուծո
հրաշակերտը: Որչափ որ մարդ չսիրէ
չկրնար հասկնալ:

Երանի անոր զոր Աստուած կը ծը-
նուցանէ բարի և սուրբ ընտանիքէ մը.
ճակատագրին օրհնութեանց առաջինն է
այս, և երբ բարի ընտանիք մը կըսեմ
չեմ հասկնար աղնաւական ընտանիք մը՝
որոյ աղնաւականութիւնը կը մեծարուի և
կարճանագրեն մազաղսթի վրայ: Ամէն

վիճակներու մէջ ազնուականութիւն մը
 է այն : Կը ճանչնամ երկրագործ ընտանիք-
 ներ , ուր զգացմանց մտքութիւնը , ան-
 բըծութեան առաքեալութիւնը , ուր փափ-
 կութեան ծաղիկը , ուր ազնուականու-
 թիւն կոչուած աւանդութեանց հարա-
 զատութիւնը նոյնպէս կը տեսնուէին գոր-
 ծոց , փարմանց , լեզուին միջոցներուն
 մէջ , որք միապետութեան բարձրագոյն
 դասերուն մէջ չկային : Բնութեան մէկ
 ազնուականութիւնը կայ իբրեւ ընկերու-
 թեան ազնուականութիւնը , և այս է
 լաւագոյնը : Ինչ հոգ ո՞ր փողոցին ո՞ր կար-
 գըն կամ դաշտաց մէջ ինչ մեծութիւն
 բռնած է ընտանեկան վատարանը , բաւա-
 կան է որ բարեպաշտութեամբ , անա-
 բատութեամբ յաւերժացած ընտանեաց
 ապաստանն ըլլայ : Մանկան ճակատա-
 գիրը իւր ծննդեան բնակութիւնն է , իւր
 հոգին կը բաղկանայ մանաւանդ հոն այն
 յարկին մէջ ընդունած տպաւորութիւն-
 ներով : Մեր մօրը աչտոց նայուածքնե-
 րը մեր հոգոյն մէկ մասն են՝ որ մեր
 մէջ կը մուծանէ մեր բուն աչքերով : Ո՞վ
 է այն որ միայն յերազի կամ մոռք այս
 նայուածքը տեսնելով՝ չզգայ իւր մը-
 տածմանց մէջ խորատուզիւն բան մը՝ որ
 կամուքէ յուզումը և անոր յտակութիւ-
 նը կը պայծառացնէ :

Բ.

Ընտանեացս բնակութիւնը խոնարհ
 տնակ մ'է , այլ յաղթ , որ կը բարձ-
 րանայ , իբրեւ մթազոյն հսկայ կոթող
 մը , անձուկ պարտիզի մը ծայրը : Նա
 չորեքանկիւն է , միայն դստիկան մը և
 երեք ընդարձակ պատուհան ունի ա-
 մէն երեսին վրայ : Պատերը երբէք ծեփ-
 ուած չեն , անձրեւոյ և մամռան պատ-
 ճառաւ քարերը առած են արբայական

վազընջուց մենաստաններու հարիւրամե-
 եայ մթին գոյնը : Բակին կողմէն , տան
 մէջ կը մանայ ամեն ոք փայտեայ քան-
 դակեալ բարձր գոնէ մը : Այն դուռը
 հինգ սոք բարձր քարէ սանդուխի մը
 վրայ նստած է : Բայց քարերը թէպէտ
 և մեծայայտ տարածութեամբ , այնպէս
 ճեղքուած , գործածուած և մաշած են
 ժամանակին և բեռանց միջոցաւ , որ
 ամբողջապէս բաժնուած են և կը դող-
 զըզան քաղից ներքեւ յամրակի , որ ե-
 դիճսերը և ազակեխտերը հոս և հոն
 անջրպետեալ մէջ կաճին , և թէ ամ-
 բան փոքր գորտերը , քաղը և մեղ-
 մաղձ ձայնով գիշերը կերգեն հոն իբրեւ
 ճահճներու մէջ : Նախ կը մանան ըն-
 դարձակ և շատ լուսաւոր անցքի մը մէջ ,
 ոյլ անոր ընդարձակութիւնը նուազած
 է ընկուղենիէ ընդարձակ դարաններով
 ուր գիւղացիները կը պահեն ընտանեաց
 լավերը , և ցորենի կամ սլիւրի պար-
 կերով , որոնք հոն դրուած են ընտա-
 նեկան օրական պիտոյից : Զախ կազմը
 խոհանոցը կայ , որուն դուռը միշտ բաց
 կը թողուի ուր միշտ նկատուի նստարան-
 ներով չրջապատուած կողնիէ երկայն
 սեղան մը : Հաղուազիւտ է որ հոն չը-
 տեսնուին օրուան ամէն ժամերուն սե-
 ղանը նստած գիւղացիները : Վասն զի
 հոն միշտ դրուած է սեղանին ծածկոյ-
 թը , թէ գործաւորաց համար՝ որոց կըն-
 ծայեն սովորաբար հացը , գինին , և
 պանիրը , քաղաքներէն հեռու դաշտաց
 մէջ , որք չունին բնաւ պ նդուկ կամ
 գինետուն : Զախ կողմէն , ճաշելու սրա-
 հին մէջ կը մտնուի : Եղևնեայ սեղան մը
 քանի մը տթոռներ զայն կը զարգարեն
 նոյնպէս նաեւ ոպտուց հին դարաններ
 բաժանումներով , դարակներով , և բազ-
 մաթիւ խորշերով , բոլոր հինօրեայ

քնակարաններու ժառանգական կահեր
և արդի ճաշակը կ'կատարեցապարժէ զայնս
հետադադարով: Ճաշարանէն կանցնուի
երկու պատուհաններով սրահ մը, մէկը
բակին վրայ, միւսը հիւսիսայ կողմը,
պարտիզին վրայ: Սանդուղ մը, որ այն
տանն փայտեայ էր, և զոր իմ հայրս ան-
հարժ կերպով քանդակուած քարերով
շինել տուաւ, կը տանի միակ և խոնարհ
դատիկոն մը ուր տասնեակ սենեակներ
դրելով անկահ կը բացուին միմին անց-
քերու վրայ: Ասանք կը ծառայէին այն
տանն ընտանեաց, հիւրերուն, և սպա-
ռաւորաց: Ահաւասիկ այն տան բոլոր
ներքնակողմը՝ զոր ընդերկար պահած է
զմեղ իւր միմին և ջերմ պատուարներուն
մէջ. ահա այն տանիքը զոր մայրս խան-
դաղատանօք իւր երուսաղէմը կը կոչէր
իւր խաղաղութեան տունը. ահա այն
բոյնը որ զմեզ պատասպարեց այնչափ
տարիներ յանձրեւոյ, ի պրտոյ, յանօ-
թութենէ, ի շնչոյ աշխարհի, այն բոյնը
ուր մահը եկած է հետզհետէ առնուլ
ծնողքը, և որոյ տղայքը յաջորդաբար
յափշտակուած են, ասանք տեղի մը
համար, ասանք ուրիշ տեղի մը համար.
և ասանք յաւիտենականութեան հա-
մար. . . . Խնամով կը պահեմ այս նըշ-
խարները, յարդը՝ մամուռները, աղու-
մաղը. և թէպէտեւ այժմ թափուր, ա-
մայի և անոր կենդանացուցիչ բոլոր հեշ-
տին գորովանքներէն նուազեալ է, ա-
կայն կը փափաքիմ զայն կրկին տեսնել,
կը սիրեմ դեռ եւս ննջել հոն երբեմն.
Իբրեւ թէ հոն լի էր յարժնութեանս մօ-
լըս ձայնը, հօրս քայլերը, քերցոյ զը-
ւաքթ ազաղակները, և երիտասարդու-
թեան, կենաց և սիրոյ բոլոր շունգը,
որ կը հնչէ ինձ համար միայն հինաւոր
գերաններուն ներքեւ. և որոց ես միայն

եմ լսող և ժամանակ մը կը յաւերժա-
ցընեմ զայնս:

ԼԱՄԱՐԴԻՆ

ԱՌՈՂՋԱԲԱՆԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ապաքինութիւնը այն միջին վիճա-
կըն է, որ ոչ հիւանդութիւն կրնայ ը-
սուիլ և ոչ առողջութիւն: Երբ հիւան-
դը իրականապէս ապաքինեալ է. բժիշ-
կը իւր գործը վերջացած կը նկատէ.
կանչուած ատեն միայն կուգայ, և այս
ալ հիւանդութիւնը կրկնուած ատեն
կը պատահի: Բժշկին գործը ըմբալէն
վերջը, առողջարանութիւնը կը սկսի
ապաքինելոյն կատարեալ առողջութիւ-
նը՝ բոլորովին կախում ունի առողջա-
պահական խնամքներէ՝ ոյց եւթակայ է:
Այս խնամք պէտք է տրուի մեծաւ ըզ-
դուշութեամբ. յաճախ կը պատահի որ
կապդուրումը հիւանդութենէ աւելի եր-
կայն տեւէ. զոր օրինակ. ուղեղատենդի
հասարակ տեւողութիւնը քսան և հինգ
օրէն մինչեւ երեսուն օր է. իսկ ապա-
քինութիւնը ամիսէն նուազ չէ, և եր-
բեմն՝ մինչ կատարեալ առողջութիւն
երկու ամիս ալ տեւէ: Որչափ որ տեւէ
ապաքինումը, պէտք է որ հիւանդին
սենեկին բարեխառնութիւնը ոչ 15⁰ էն
վար լինի և ոչ ալ 18⁰ էն վեր. և այս
սենեակը հովասուն և լուսաւոր ըլլալու
է: Ապաքինելոյն սենեկին մէջ մանող
արեգական շողջողուն և տկենչոյլ ճա-
ռագայթք առողջութեան կը նպաստեն:
Եթէ հիւանդութիւնը քաղքին մէջ պա-
տահի. առողջութեան միմիակ դար-
մանն է գիւղ երթալ և կապդուրման
ժամանակը անդ անցնել. օրուան մեծ
մասը բաց օդի մէջ հարկ է նստիլ. դը-
լուխը ի հովանոջ, և ոտքերը արեւուն

տակ, այն ատեն մանաւանդ երբ բարեխառնութիւնը 120 վար չէ: Թէ գիւղին և թէ քաղաքին մէջ չափազանց տարւածութիւնը ապաքինման կը վնասէ, յառաջ բերելով յորդ քրտինք՝ որ կը տկարացնէ այն ժամանակաց մէջ, յորժամ աւելի պէտք ունի կարելի եղած արագութեամբ իւր զօրութիւնը ստանալ:

Ապաքինման սկիզբը հիւանդը դրեթէ ակտրժակ չունենար, նաւանիկ անախորժութիւն մը կ'երեւի ամէն տեսակ կերակրոց համար. պէտք է ուշադրութեամբ սրունքը ախրժարեւութեան նշանները, հարցախրեւով հիւանդը որ քսէ ուզածը և կերակրոց սնեցած փափաքը՝ որով յայտնի կ'երեւի հիւանդութեան անցնելը:

Կը պատահի որ սառտիկ և անտիլդիկալ յետաշրջութեամբ մը, երկայն ատեն ծոմապահ հիւանդը ապաքինման ժամանակ այնպիսի անօթութիւն մը կը յայտնէ որ կարծես բանով մը չէ կարող յագենալ: Եթէ գիշում լինի իւր խընդրուածոց, մահառիթ պիտի ըլլայ նմա, զի ապաքինութեան մէջ անմարտողութիւն մը կրնայ հիւանդութեան կրկնում առթել, և յաճախ անմարտողութեամբ պատճառեալ կրկնումը մահաբեր կըլլայ: Ապաքինեալը՝ ինչ որ ալ լինի իւր ակտրժակը, պէտք է որ տաւան հացի արգանակ միայն ճաշէ. բարակ մաղէ անցած պաղ արգանակը՝ որպէս զի ոտկրի կտորներ չմնան, առք արքանակէն աւելի լաւ է. նուազ կը յոգնեցնէ ըստամոքսը և զօրութիւնը աւելի կը սաստկացնէ:

Եթէ արգանակին հետ հաց ալ արուի, լաւ է զի խորովեալ լինի, որն որ գիւղին մարտողութիւն մը կ'առթէ: Անիւղ թանը կրնայ միշտ արգանակի

հետ փափախ արուիլ, որպէս զի ապաքինեալը չտաղտիւնայ միայն մէկ տեսակ բանով:

Եթէ անյագելի նօթութիւն մը յայտնուի, պէտք է վերջին ծայր զգուշութեամբ անմիջապէս հաստատուն կերակուրներ միայն ուտել. նախ ըստ եղանակին, տմեղածութեւ ընդեղէնք, ծաղկակաղամբք, ծնեքեկք, կանաչ լոբիա, յետոյ հաւուց և ոչխարի միօր խորովեալ. երբ մաղածառին միօր լաւ մարսէ, ապաքինեալը սուղջութեան մանկ լաւ մօտ կը թուի, ինչպէս որ հիւանդութեան տուած կանոնաւոր կերակուրը կուտէր՝ կրնայ նոյն ժամայն ուտել նոյնպէս:

Գործունեայ և արխափրա արք և կանայք՝ որ մեծ ընտանիք մը կը կազմեն՝ առանց ապաքինման փախճանին սպասելու կուղեն իրենց սովորական պորագմունքը ձեռք տանող, այնպիսի անյոհեմութիւնք կրնան մահաբեր կըրկտմներ առթել:

Մարմնոց շարժումը ապաքինելոց համար պէտք է որ իրենց զօրութեան համեմատ լինի. և ոչ անկէց աւելի: Պէտք է որ գործաւորը արուեստանոց և կինը ընտանեկան աշխատութեանց դառնայ. իրեն հիւանդութենէ յառաջ եկած խանգարմունք կատարելապէս աներեւութացած չին: Զոր չլմունք և գաղժ լուացմունք՝ ապաքինութեան վերջին ժամանակները խիստ օգտակար են:

Թարգ. Ա. Հ.

ԽՄԲԱԳԻՐ. - Սիմոն Գաբամանեան
ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ. - Արամ Աշմեան

ՏՊԱԳԻՆԵԱԼ ՀՐԱՄԱՆԱԾԻ ՄԷՍԻՖԻ